

LUCRETIU MIHAILESCU BÎRLIBA, *Sclavi și liberi imperiali în provinciile romane din Illyricum (Dalmatia, Pannonia, Dacia și Moesia)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2004, 216 p.

Recent a văzut lumina tiparului la prestigioasa editură a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași volumul 34 din colecția *Historica*, dedicat sclavilor și liberților imperiali din provinciile romane incluse în circumscripția Illyricum, Dalmatia, Pannonia, Dacia și Moesia, elaborat de dr. Lucrețiu Mihailescu Bîrliba, lector universitar la Facultatea de Istorie a universității ieșene. Cartea de față s-a născut, după cum mărturisește autorul, din teza de doctorat susținută în iunie 2001, la Cluj-Napoca, sub conducerea prof. dr. Ioan Piso, a cărui finalizare a fost posibilă ca urmare a unor stagii de documentare la renumite universități din Franța și Germania.

O analiză completă a istoriei sociale, economice și chiar politice a Imperiului roman trebuie să aibă în vedere și situația sclavilor și liberților privați și imperiali, a căror prezență se înregistrează pe toate palierele vieții. Îi găsim angrenați în domeniul comerțului și bancar, în sistemul administrativ, în activități economice, exercitând profesii intelectuale și „liberale”. Este interesant și rolul lor în fenomene specifice lumii romane, ca evergetismul sau romanizarea.

Lucrarea debutează cu un capitol introductiv dedicat stadiului cercetării privind libertăți privați și imperiali, în care autorul face un periplu prin vasta istoriografie referitoare la problematica avută în vedere. Chiar dacă au fost elaborate numeroase monografii și lucrări referitoare la aspectele juridice, economice, sociale sau administrative ale lumii romane, lipsește din literatura de specialitate o lucrare de sinteză despre libertăți din provinciile romane Dalmatia, Pannonia, Dacia și Moesia, ceea ce face din întreprinderea tânărului istoric ieșean o realizare pe cât de necesară, pe atât de laudabilă.

Autorul abordează această secvență istoriografică din mai multe direcții: mai întâi prezintă în mod critic lucrările de sinteză ori studiile de specialitate referitoare la libertăți, reliefând contribuțiile unor reputați istorici ca E. Lemmonier, O. Hirschfeld, A. M. Duff, M. Rostovtseff, J. Andreau, M. I. Finley, J.-Chr. Dumont, S. Treggiari, G. Alföldy și mulți alții, urmând apoi prezentarea unor studii privind aspectele particulare privitoare la libertăți: problemele juridice ale eliberării liberților și aplicațiile lor practice, rolul liberților în *domus* romană, numele liberților, căsătoriile și profesiile lor. O altă direcție avută în vedere vizează abordarea problemei pe criterii geografice. Astăzi, teritorii precum Hispania, Gallia, Germania ori Italia romană au beneficiat de lucrări ce-i vizează pe liberi, variate în ceea ce privește problematica abordată. Totodată, autorul face o distincție clară a studiilor ce-i vizează pe sclavii și libertăți imperiali.

Un excurs bibliografic, ce nu se dorește comparatist, are în vedere studiul mobilității sociale a liberților, fie în cadrul larg al mobilității sociale a elitelor în Imperiul roman, fie în cadrul restrâns, specific problematicii liberților.

Un ultim aspect avut în vedere în acest capitol vizează istoriografia privind libertăți din țările ale căror teritorii corespund astăzi cu vechile provincii din Illyricum. Se evidențiază din nou lipsa unei lucrări de sinteză asupra liberților din Dalmatia, Pannonia, Dacia și Moesia, iar analiza acestui segment social constituie „cazuri particulare în cadrul unor studii mult mai ample”. Cu toate acestea autorul nu ezită să menționeze contribuțiile unor istorici ca: G. Alföldy, A. Mócsy, A. Dobó, D. Tudor, N. Gostar, I. I. Russu, D. Protase, R. Ardevan, V. Velikov, J. K. Kolosovskaja, J. Fitz.

Lipsa unei tratări sistematice a libertăților în spațiul menționat este motivată de către autor fie de numărul redus de inscripții descoperite aici, în comparație cu Peninsula Italică și provinciile occidentale ale Imperiului Roman, fie de sistemul politic comunist cu a sa ideologie bazată pe „lupta de clasă”.

Cel de-al doilea capitol, *Libertăți în Imperiul roman*, se dorește a fi o prezentare a cadrului juridic creat pentru liberi la nivelul întregului Imperiu, necesară pentru depistarea unor particularități privind provinciile din Illyricum. Au fost avute în vedere modalitățile de eliberare a sclavilor și cadrul juridic creat, autorul împletind cu măiestrie informațiile oferite de autorii antici și de cei moderni. Același mod de abordare este folosit și în ceea ce privește obligațiile liberților față de foștii stăpâni și a relațiilor ce existau între ei, căsătoriile și familia liberților, rolul economic și social al liberților în societatea romană și statutul lor social.

Dând dovadă de tact pedagogic, L. Mihailescu-Bîrliba nu ezită să aducă lămuriri terminologice, atunci când este cazul: *operae, libertus, libertinus, alumni* etc. Analiza critică a surselor literare și juridice antice și coroborarea cu lor informațiile bibliografice conduce către un tablou complet al situației liberților din Imperiul roman.

În capitolul al III-lea, dedicat organizării administrative a provinciilor din Illyricum, autorul dorește, mai întâi, să răspundă unor întrebări ridicate de însăși tema cărții: cum se justifică denumirea *Illyricum* și de ce a ales sclavii și libertăți din „provinciile illyriene”? Incluziunea provinciilor Dalmatia, Pannonia, Dacia și Moesia în Illyricum a avut la bază atât constituirea circumscripției vamale Illyricum dar și unitatea acestui spațiu din punct de vedere minier.

Organizarea administrativă a provinciilor din Illyricum este foarte bine cunoscută. Nu același lucru se poate spune despre rolul sclavilor și a liberților imperiali în cadrul acestei organizări, ceea ce îl determină pe autor să facă o prezentare a funcțiilor, a nivelului de remunerare și a criteriilor de avansare valabile pentru libești. Este evidențiat încă o dată numărul redus de izvoare care stau la baza reconstituirii situației liberților și sclavilor din Illyricum, dar prin analogie cu alte provincii ale Imperiului această reconstituire poate deveni, în linii generale, posibilă.

Tratarea propriu-zisă a subiectului cărții se realizează în capitolul al IV-lea, *Sclavii și liberții imperiali în provinciile din Illyricum*, în cadrul cărui autorul repertoriază onomastica sclavilor și a liberților imperiali, acest lucru fiind posibil doar după *cognomina*. Se remarcă prudența manifestată în ceea ce privește atribuirea etnică a unor *cognomina*, mai ales că demersul se concentrează asupra numelor și nu asupra persoanelor. Astfel, textele din Illyricum indică 146 de sclavi și libești, analizați pe provincii și în funcție de specificitatea numelor. Din punct de vedere statistic rezultă un echilibru între *cognomina* de origine latină și cele de origine greacă, pentru Moesia și Pannonia, în timp ce în Dalmatia predomină cele de origine greacă, iar în Dacia cele de origine latină. Însă numele sclavilor și a liberților nu reprezintă un indiciu cert al originii etnice.

În ceea ce privește cuprinderea sclavilor și a liberților în administrația provinciilor, sursele epigrafice indică faptul că doar 98 dintre ei ocupă astfel de posturi. Având în vedere faptul că treptele ierarhice valabile la nivelul administrației imperiale nu sunt aplicabile pentru provinciile din Illyricum, autorul propune o clasificare după domeniile de activitate: domeniul minier, serviciul de contabilitate, de arhivă și pentru *census*, serviciul de încasări. Aceiași neconcordanță este observată și în cazul avansărilor; ierarhia posturilor și avansările sunt diferite de la o provincie la alta.

Mobilitatea socială a sclavilor și liberților imperiali în Illyricum corespunde, în linii generale, situației înregistrate la nivelul întregului Imperiu. Această concluzie se poate desprinde în urma studierii materialului epigrafic disponibil, fiind luați în calcul atât indicatorii „scriși”, cât și cei „necriși”. Sunt avute în vedere aspecte tehnice privind monumentele, ce ilustrează situația financiară a celui care le comandă, dar și textele inscripțiilor, care furnizează detalii despre prosperitatea materială ori influența liberților.

Depășirea statutului juridic le asigură sclavilor și liberților nu numai obținerea unor posturi importante, dar și posibilitatea de a-și arăta situația materială proastă, poziția și influența de care se bucură, plasându-se în calitate de „binefăcători” evergeți.

Din derința unei tratări a problemei sclavilor și liberților din Illyricum cât mai aproape de exhaustiv, autorul analizează și aspecte precum augustalitatea, viața de familie, menajul și religia acestei categorii sociale.

Concluziile permit formularea unor opinii pertinente rezultate din analiza materialului epigrafic. Astfel, ierarhia posturilor deținute de sclavi și libești în Imperiu nu se aplică în mod obligatoriu în provinciile din Illyricum. Deosebiri se înregistrează și ceea ce privește mobilitatea socială și evergeții. Autorul nu a pierdut din vedere rolul jucat de sclavi și libești în romanizarea provinciilor.

O abordare personală, dictată de sărăcia informațiilor, se observă în alcătuirea *Supplementum-ului epigraphicum*. Materialul este împărțit pe provincii, fiind organizat după criteriul social. Lucrarea se încheie cu un rezumat în limba franceză, ce o face accesibilă și specialiștilor din străinătate, *Abrevieri, Bibliografie* și *Indici*.

Toate cele prezentate mai sus ne îndreptățesc să considerăm lucrarea Lucrețiu Mihăilescu-Bîrliba ca o realizare deosebită, de un înalt nivel științific, o apariție necesară în istoriografia românească și un model de analiză a unui segment social atât de prezent în cadrul Imperiului roman și, implicit, în provinciile romane din Illyricum.

CECILIA STOIAN